

INVESTIGACIÓ HISTÒRICA

Les investigacions sobre l'origen de Colom continuen obertes. F. Albardaner aporta noves proves sobre la catalanitat del descobridor d'Amèrica i lamenta el desprestigi d'aquesta teoria científica.

LAURA SERRA

BARCELONA. "La catalanitat de Colom pot ser una recerca científica o qüestió de fanatisme patrioter", resumeix Francesc Albardaner, arquitecte i investigador del Centre d'Estudis Colombins. Aquest institut va ser fundat el 1989 com a delegació d'Òmnium Cultural i parteix de les bases científiques establertes per l'historiador Luis Ulloa. Aquest intel·lectual socialista peruà va ser el primer que va defensar la catalanitat de Cristòfor Colom, el 1927. La burgesia i els nacionalistes del país li van estendre la catifa vermella, fins al punt que va treballar a la universitat i la premsa catalana, i va ser enterrat a les Corts el 1936.

Aquella va ser l'espurna d'una sèrie d'investigacions que han aixecat dubtes raonables sobre l'opinió acadèmica generalitzada, que diu que Colom era d'origen genovès. Tot i que no sense contratemps: "Ara la teoria de la catalanitat a escala internacional és motiu d'escarni. La poca credibilitat que al llarg de 80 anys havíem aconseguit s'ha esborrat perquè ha tingut més ressò una fabulació que no està sustentada per cap documentació i que reinventa la història adequant-la al que la gent vol sentir", lamenta Albardaner, esmentant la "mentida" que l'expedició va sortir de Pals (Baix Empordà).

Malgrat tot, no tira la tovallola, perquè està convençut que té fonaments científics per avalar la tesi de la catalanitat. Aquest dimarts l'investigador oferirà una conferència a l'Institut d'Estudis Catalans presentada pel flamant Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, pare Josep Massot i Muntaner, en què repassarà l'estat de la qüestió i explicarà noves proves inèdites.

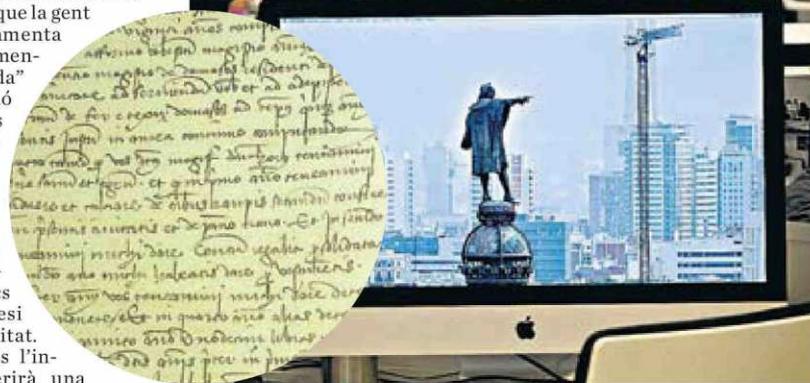
Noves proves per estudiar

La seva joia de la corona, "que farà reaccionar els italians, perquè debat el que han defensat sempre", és el que ha anomenat Document Richart, en honor a l'investigador valencià Jaume Richart i Gumà. En aquest document s'hi cita un Bartomeu Colom genovès que el 1479 va entrar d'aprenent en un taller de teixir i fer domassos a València. Segons Albardaner, coincidiria per edat, professió i passaport amb el germà de Colom. Això demostraria que "la identificació que van fer els italians de la família genovesa de Cristòforo Colombo és falsa", assegura.

Aquest document, a més, demostraria "la importància de Va-

La catalanitat de Colom: ciència o ficció?

El Centre d'Estudis Colombins aporta noves proves a una teoria desprestigiada

COLOM: UN DESTÍ CLAR I UN ORIGEN DISCUTIT
Francesc Albardaner oferirà demà a l'Institut d'Estudis Catalans una conferència per mostrar noves proves sobre la proximitat de Colom a la Corona catalanoaragonesa. XAVI BERTRAL

Dues tesis amb fonaments científics

A favor que era català

● Segons apareix escrit al Plet de Veragua (els judicis per repartir la seva herència), es deia Colom, així ho acceptaven els hereus.

● La seva llengua materna era el català. El lingüista Lluís de Yzaguirre sosté que les interferències als seus escrits en castellà vénen del català oriental.

● Defensen que era culte, llegia i escrivia fins i tot en llatí, i podia dibuixar mapes. Els escrits tenien cal·ligrafia gòtica cursiva catalana (a Itàlia s'usava la humanística).

A favor que era genovès

● En el testament de Colom del 1498 hi diu que va néixer a Gènova i que va sortir de Gènova per anar a servir els reis d'Espanya.

● El fill de Colom, en el seu testament, diu que era genovès.

● En el document que va trobar Ugo Assereto l'any 1904 als arxius estatals de Gènova, hi diu que el genovès Cristòforo Colombo va anar a Gènova el 1479 per motius de deutes comercials i que va retornar l'endemà a Lisboa; lliga així la biografia del descobridor.

lència després de la guerra civil catalana", diu desgranant noms que s'hi van relacionar, com el de Lluís de Santàngel (qui va fer l'aposta de *capital risk* per anar a descobrir el Nou Món), els Vespucci florentins, el futur cunyat de Colom Francesco de Bardi i els mercaders Gavoto (que podria equivaler a Giovanni Caboto, descobridor del Canadà).

Altres proves que mostrarà a l'IEC, recopilades en aquest últim any fent de rata de biblioteca, refutarien la teoria genovesa a través de capítols de la seva vida, com ara una persecució de la galiassa *Ferrandina* que Colom havia relatat i que ara pot provar certa, però que se situa a l'any 1472, quan els papers genovesos documenten que Colom va ser teixidor de llana fins al 1473. També rebatrà de nou la idea que Colom va sortir de Pals amb el document més antic que es té de Vicente Yáñez Pinzón, del 1477, en què es diu que era súbdit de Castella i habitant de Pals de la Frontera. Exposarà documents del Plet de Veragua –un litigi que va durar 30 anys, l'últim terç del XVI, en el qual tots els familiars de Colom volien obtenir part de la fortuna–, en què el cognom de la nissaga familiar s'escriu de dife-

El primer greuge

"Estudiar Colom és estudiar els orígens de l'estructuració de l'Estat", defensa Albardaner

rents maneres, però tots accepten el nom amb *m* final.

Finalment, defensarà que "científicament es pot afirmar que Colom era culturalment català". I afegeix: "Però aquí ens hem d'aturar, perquè hem fracassat en trobar una família que correspongui a la seva", concedeix. Ara bé, com que hi ha prou documents que van en contra que fos genovès, considera que hi ha com a mínim "un empat", tot i que els italians vulguin donar el cas per tancat.

La importància de ser català

Més enllà de descobrir "la veritat dels fets" i de poder treure pit als llibres d'història, l'origen de Colom té una implicació política. Segons Albardaner, "en el regnat dels reis catòlics es va posar la primera pedra de l'organització de la península espanyola amb una idea centralista: eren dues Corones unificades però sempre sota l'hegemonia castellana", diu, i en posa d'exemple la conquesta de Granada, "que es va fer amb exèrcits de Castella i l'armada catalana, i s'ho va quedar Castella".

Així que si es demostra que el descobridor era català i els beneficis de la conquesta van ser només per a Castella, s'estaria davant del primer greuge: "Estudiar Colom serveix per estudiar els orígens de l'estructuració de l'estat espanyol. Quan s'exporta la inquisició castellana aquí, contrària a lleis i furs de Catalunya, hem perdut la nostra sobirania, i això és el 1487". Per tant, en la derrota del 1714 només es va reblar el clau: "Llavors ja vam perdre bous i esqueselles".

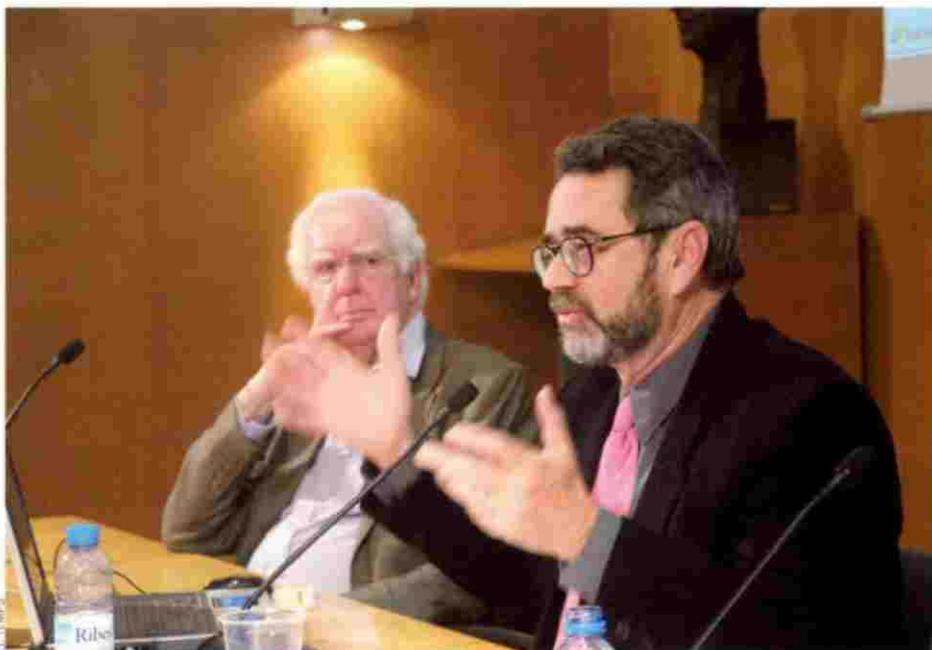
Si Cristòfor Colom va poder arribar a Amèrica "fou com a conseqüència d'una decisió del tipus que ara anomenariem de capital risc." Una decisió valenciana.

Qui ho afirma és Francesc Albardaner, arquitecte i vice-president del Centre d'Estudis Colombins, després de presentar els nous documents que s'afegeixen a les evidències que van apuntant la catalanitat de l'europèu que primer va arribar a les ribes americanes, Cristòfor Colom. La presentació va ser el 15 de maig proppassat, a la seu barcelonina de l'Institut d'Estudis Catalans. Ara ens en resumeix algunes de les claus.

Albardaner somriu i avisa d'entrada que les seves troballes no agradaran gota als genovesos. Si hi ha una cosa que ja es considera demostrada és que Colom "no era genovès". Més que això: si no escrivia mai en italià (ni tan sols quan enviava missives cap a la península de la bota), si parlava com els catalans (i recorda algunes característiques precieuses de les seves cartes en castellà, resumides en expressions que parlen per si mateixes, com ara "a todo arreo se extiende" o "por no nada"), si, de fet, escrivia com els catalans (emprava una ben estilitzada lletra gòtica catalana), si etcètera, bé sembla que es pugui afirmar, com fan cada vegada més historiadors des d'aquell primigeni i clar plantejament de l'estudiós peruà Luis Ulloa, l'any 1927, que Cristòfor Colom era català. El treball de Francesc Albardaner, per tant, no entra a discutir una filiació que considera ja aclarida. Hi afegeix dades.

L'afer Ferrandina. Segons l'interès dels genovesos, Colom es deia Colombo (encara que cap document oficial no s'hi refereixi d'aquesta manera) i va néixer a Savona, a la república de Gènova, l'any 1451, al si d'una família humil de teixidors. Aquest origen costa de casar amb l'afuat mariner capaç de dominar aigües desconegudes, i també amb l'home que es va amullerar amb la portuguesa Filipa Moniz Perestrelo, de nissaga noble.

El cas, ens recorda Albardaner, és que des d'Itàlia s'ha maldat per menystenir tota evidència que presentés un Colom diferent del dibuix traçat al voltant de la llana. Per això és, per exemple, que no han volgut saber mai res de les referències que uneixen Cristòfor Colom amb Ferrandina. Perquè, tal com recull un seu

El dia 15 de maig, juntament amb Jaume Sobrequès (a la imatge, al fons) i el pare Josep Massot, Francesc Albardaner presentava a l'Institut d'Estudis Catalans els nous documents.

Cristòfor Colom, la connexió valenciana

L'investigador Francesc Albardaner ha presentat l'anomenat 'document Richart'. Des d'aquest text s'endinsa en la potència econòmica i comercial de la València del segle XV. I la presenta com un esperó per a l'arribada de Colom a Amèrica.

fill en relatar la vida del pare famós, "va intentar perseguir una galeassa" que duia aquest nom. Ho va fer com a corsari, per ordre del rei Renat I de Provença i, per tant, durant els anys en què aquest membre de la casa d'Anjou va exercir de rei de Catalunya, nomenat per una Generalitat en pugna amb Joan II. Entre el 1466 i el 1472, així doncs. En el context de la guerra civil catalana. I del bàndol de la Generalitat.

Colom explica que el rei li va manar "percaçar, en un acte corsari, una galeassa enemiga del rei. Para a Sardenya, a l'illa de Sant Pere, i uns pescadors l'avisen que vagi amb compte, que aquella

nau va molt acompanyada". I aquí ve la fanfarronada que dona peu als genovesos a descartar l'episodi sencer: "La tripulació se li revolta per por de perdre la batalla, i Colom diu que els enganya: amb l'ajut de la nit i d'una modificació de la brúixola, els fa creure que tornen cap a Marsella a buscar reforços, però en realitat fan cap a Cartagena." Albardaner continua el relat: "Sembla que si no s'escauen unes condicions molt especials és pràcticament impossible de fer aquesta proesa. I a això s'agafen els genovesos. Alto! Una cosa pot ser la fanfarronada marinera de Colom, però el fet que no sembla pas fals és que, primer, fos capitá

Societat Història

A la ciutat de València hi ha una estàtua de Lluís de Santàngel, factòtum del viatge de Colom.

de nau, a les ordres de Renat; segon, que visqués a Marsella; i tercer, que estigués a favor de Catalunya durant la guerra civil." El cas és "no acceptar que ja era capità de nau el 1472". Entre l'hivern del 1471 i la primavera del 1472, exactament, han pogut situar l'episodi.

I, per si de cas es brandessin dubtes sobre l'existència de l'esquiva Ferrandina, Albardaner ens recorda que "hi ha uns documents a València que parlen exactament i precisament de la Ferrandina, l'any 1468. És a dir, que la tenim localitzada allà i també, fins el 1476, en documents de Barcelona. Va existir, per tant, i era propietat meitat de florentins,

meitat del rei Ferran I de Nàpols, fill d'Alfons el Magnànim que anava a favor del seu oncle, Joan II".

Per tant, a l'època en què Colom feia de corsari contra els interessos de Joan II, l'altre, el genovès "encara cardava i teixia llana a Gènova. Fins l'agost del 1473, s'hi està, mentre l'autèntic descobridor ja era capità de nau".

València, capital. Ja ha sortit a la palestra la ciutat de València. Francesc Albardaner destaca sense embuts la importància que la ciutat va tenir per a l'aventura colombina. És sabut que d'aquí va arribar el finançament necessari, gràcies

a l'empenta del comerciant d'origen jueu Lluís de Santàngel. L'investigador hi suma encara més evidències.

Després de la guerra civil, explica, "Barcelona havia quedat arruïnada. La introducció de la Inquisició castellana la va acabar d'afeblir. València, en canvi, vivia un moment d'esplendor. I el comerç internacional s'hi va abocar: la gent no envia vaixells a un lloc on no sap si els descarregarà o no, de manera que Barcelona va quedar en segon terme". I a València hi havia, aleshores, en Lluís de Santàngel, "el gran factòtum".

No és que la historiografia oficial n'hagi amagat la figura, "però sempre és presentat solament com un membre de l'alt funcionariat de la casa del rei Ferran, ja que n'era escrivà de ració; en canvi, gairebé mai no es té en compte que Santàngel era, sobretot, un home de negocis. Era un producte de la cultura mercantívola de València i Barcelona". I és que havia nascut a València i havia estat enviat després a Barcelona com a agent comercial dels interessos de la seva família. I va ser a Barcelona on "es va acabar de formar en el món dels negocis", on va trobar dona, Joana de Taravau i Castelló (filla de Jaume de Taravau, secretari reial i suposat convers com Santàngel mateix) i on es va casar.

Després, arran de la guerra civil, va tornar a València, va viure en directe "el traspàs de la primacia comercial i cultural de la ciutat de Barcelona a la ciutat de València" i tots dos es van instal·lar vora el Túria ja definitivament. Per bé que ella "mai, ni tan sols quan va ser vídua, no va deixar de pagar el lloguer d'una casa a Barcelona. Que, per cert, era propietat de la família Colom de Barcelona. D'aquí ve que sempre s'hagi pensat en possibles relacions".

El cas és que Lluís de Santàngel "havia viscut des de ben menut l'univers del comerç internacional de gran altura". Tenia molts diners i, sobretot, l'esperit necessari que una empresa d'aquelles característiques demanava: "Era un home avesat a prendre decisions ràpides i encertades en el complex món mercantil del seu temps, que contrastava radicalment amb el lentíssim procés seguit pels consells consultius o juntes de savis, que foren convocats diverses vegades pels reis Catòlics per a estudiar la proposta colombina d'arribar a l'orient viatjant per l'occident i que varen acabar sempre

refusant aquesta possibilitat". Santàngel, però, va apostar. Què hi podia perdre?, es pregunta Francesc Albardaner. Diners, sí. Però en tenia molts. I va considerar que valia la pena: "Vet ací com el destí de mig món va dependre de la cultura mercantil valenciana".

A València, a més de Lluís de Santàngel, hi havia "una nombrosíssima colònia de mercaders". I el futur conqueridor del Canadà, Giovanni Caboto, que hi va residir entre el 1490 i el 1493 per a mirar de construir un moll a la platja del Grau, i probablement atret també per lligams familiars amb alguns dels nombrosos mercaders genovesos de cognom Gavoto que estudis italians recents, destaca Albardaner. Lliguen amb naturalitat amb ell, malgrat la diferència gràfica d'ambdós cognoms. I entre aquesta colònia, un seguit de personatges que "més tard formaran part de l'entorn de Cristòfor Colom a Sevilla". Revisant documentació valenciana, Albardaner ha trobat, per exemple, referència a "un mercader florentí" de nom Francesco de Bardí, que hi va residir "fixament i ininterrompudament des de l'any 1482 fins el 1491", i que resulta ser "un homònim perfecte del futur concunyat de Colom". En cas d'acceptar la identificació amb el concunyat, quedaria consolidada, a València, la "teranyina de relacions personals" que després havia de fer cap a Sevilla.

Més coses, hi ha aconseguit Albardaner a València. Per exemple, i gràcies a Jaume Richart i Gumà, "qui, molt gentilment i desinteressada, em va enviar tota una llista de persones de llinatge Colom que ell havia trobat al llarg dels seus anys de recerca als arxius valencians", el que ha anomenat "document Richart" i que pot produir -avisa- "un autèntic terratrèmol en la historiografia genovesa". A l'Arxiu del Patriarca s'hi conserva, escrit en llatí, un contracte d'aprenentatge per a cinc anys entre "Barthomeu Colom, genovès, ara resident a València", de vint anys, i "Antonio de Piero, florentí, mestre de domassos". La data és del 23 d'agost de l'any 1479. Un temps, aquest període, en què la historiografia genovesa ha situat el germà de Cristòfor a Portugal. Què passa, per tant? Com encaixa el trencaclosques? Francesc Albardaner esbossa la hipòtesi més plausible: és aquell Bartomeu teixidor de Gènova (coincideix en nom, origen, edat i professió), que continuava fent la seva (viatjant

Colom va fer de corsari a la guerra civil catalana, l'any 1472. Del bàndol de la Generalitat.

cap a la puixant València per a prosperar en el camp de les teles i els domassos), i que no tenia res a veure amb l'altre Bartomeu, el germà de Cristòfor, que aquells anys ja acompanyava el mariner en els seus afers lusos.

No hem d'oblidar, recorda també Albardaner, que el fill mateix de Cristòfor s'enfada quan determinats cronistes italians els atribueixen l'origen en aquella família de teixidors, i "diu que això no és veritat de cap manera. Però és el que s'ha continuat afirmant".

Cristòfor Colom va jugar a la confusió amb el seu origen i encara ens en sentim: "Entre els reis i ell van convenir que era

bo de fer-ho així". Fer-se passar per genovès i, en canvi d'això, tenir protecció davant la Inquisició, que el podria perseguir per convers? És una possibilitat. El fet, rebla Albardaner, és que "si es reconeixia que era català, era molt fort no fer partícip la Confederació Catalana de les riqueses d'Amèrica. De fet, el seu fill Diego Colom, al plet que va mantenir amb els reis, ja va manifestar que Cristòfor Colom pensava que feia el descobriment per als dos regnes, el de Castella i la Confederació Catalana. Però ja sabem com va anar".

Núria Cadenes